

IOTCA TAIDHAT SOMEN KIELEN

On esitetty eri mielipiteitä siitä, onko Agricolan ABC-kirjan alkurunon *kielen* akkusatiivi (siis objekti) vai instruktiivi (adverbiaali). Kaisa Häkkisen erinomaisen kirjan »Agricolasta nykykieleen» arvostelussa (Ikola 1994: 135) otin esille runon kohdan *iotca taidhat Somen kielen*, koska tekijä esittää selviönä, perustelematta ja varauksitta, että *kielen* on siinä instruktii- vi. Jos hän olisi maininnut, että toinenkin vaihtoehto on olemassa, en olisi koko

asiaan puuttunut. Virittäjän tämän vuoden toisessa vihossa Häkkinen on perustellut esittämänsä käsitystä (Häkkinen 1999: 269–273). Tämän johdosta muutama huomautus.

Kyseessä on Agricolan ABC-kirjan esipuhe- runon säikeistö:

Oppe nyt wanha, ia noori,
joilla ombi Sydhen toori.
Iumalan keskyt, ia mielen,
iotca taidhat Somen kielen.

▷

Olen — kuten myös Martti Rapola ja Terho Itkonen — katsonut nominilausekkeen *Somen kielen* objektiksi ja muodon *kielen* siis genetiivin kaltaiseksi akkusatiiviksi (Rapola 1963: 103 ja 1967: 47–48; Itkonen 1984: 467–468). Samalle kannalle sanoo päätyneensä myös Pirkko Forsman Svensson, joka aiemmin oli pitänyt muotoa instruktiivina (Forsman Svensson 1999: 94).

Vastineessaan Kaisa Häkkinen pitää kiinni instruktiivitulkinnaastaan. Jos olen oikein ymmärtänyt, hän pitää todennäköisimpänä, että tämä kohta on tulkittava seuraavasti: Tarkista nyt [nim. tästä kirjasta] – Jumalan käskyt ja mieli, jotka sinä osaat suomen kielellä. — Kun kyseessä oli ensimmäinen suomenkielinen painettu kirja, niin varmaan Agricolan Mikko pyrki muovaamaan sanottavansa niin, että jokainen lukija ymmärtäisi sen hänen tarkoittamallaan tavalla. Aika outo on se Häkkisen esittämä ajatus, että Agricola tässä aapisen alkurunossa kehottaisi lukijaa tekstistä tarkistamaan, »miten pitävät paikkansa ne pyhät totuudet, joita heille aiemmin on tarjoiltu vain suullisesti pappien ja muiden kirkonmiesten välityksellä» (Häkkinen 1999: 271). Tosin *oppia*-verbillä on aiemmin ollut myös ’pyydysten kokemisen’ ja ’katso-massa, tervehtimässä käymisen’ merkitys (esim. *oppia sairaita*; ks. esim. Metsikkö 1951: 1–2), mutta ei ole osoitettu, että verbiä olisi joskus käytetty ’tekstistä tarkistamisen’ merkityksessä. Tuskin voidaan, ja tuskin olisi Agricolakaan voinut kuvitella, että silloiset lukijat olisivat ymmärtäneet sanonnan näin.

Ellipsiselitys, johon Pirkko Forsman Svensson (1999: 93–94) viittaa, on sittenkin helpommin hyväksyttävissä kuin Häkkisen esittämä monimutkainen tulkinta. Mutta jos, kuten on kai pakko ajatella, Agricola tosiaan halusi, että lukijat ymmärtävät tämän kohdan hänen tarkoittamallaan tavalla, niin todennäköisimpänä pidän sitä käsi-

tystä, että mainitussa Agricolan säikeessä oleva nominilauseke *Somen kielen* on objekti ja *kielen* siis genetiivin kaltainen akkusatiivi. Tämä tulkinta on käsitykseni mukaan Agricolan aikanaikin ollut lukijalle ensiksi tarjoutuva, eikä objektin muotoakaan ole Agricolan kielen tuntijalle yllättävä. ■

OSMO IKOLA

Verkatehtaankatu 4, 20100 Turku

LÄHTEET

- AGRICOLA, MIKAEL. Teokset I–III. Näköispainos. WSOY, Helsinki 1987.
- FORSMAN SVENSSON, PIRKKO 1999: Taidatkos solotella suomen kielen? Instruktiivin käyttöä vanhassa kirjasuomessa. – Virittäjä 103 s. 93–95.
- HÄKKINEN, KAISA 1994: Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia. WSOY, Helsinki.
- 1999: Taidhacos somen kielen? – Virittäjä 103 s. 269–273.
- IKOLA, OSMO 1994: Kokonaisesitys kirjasuomen historiasta. – Sananjalka 36 s. 130–140.
- ITKONEN, TERHO 1984: Vanhimmat kirjatut suomen lauseet. – Virittäjä 88 s. 467–468.
- METSIKKÖ, TAIMI 1951: Kirjasuomen opetus- ja koulusanastoa Agricolasta vuoden 1866 kansakouluasetukseen. SKST 242. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- RAPOLA, MARTTI 1963: Mikael Agricola ja suomenkielisen proosan alku. – Martti Rapola (toim.), Suomen kirjallisuus II; Ruotsin ajan kirjallisuus s. 69–138. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Otava, Helsinki.
- 1967: Suomenkielinen proosa Ruotsin vallan aikana. Tietolipas 49. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.